

PRZYMUS ADWOKACKO-RADCOWSKI W POLSKIM PROCESIE KARNYM

Piotr Misztal

PRZYMUS ADWOKACKO-RADCOWSKI W POLSKIM PROCESIE KARNYM

Piotr Misztal

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 15 czerwca 2020 r.

Piotr Misztal, ORCID: 0000-0002-8097-1602

Recenzent

Prof. dr hab. Kazimierz Zgryzek

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne

Violet Design Wioletta Kowalska

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2020

ISBN 978-83-8187-800-5

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Książkę dedykuję mojej żonie Kasi
oraz synowi Kubusiowi

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
---------------------	----

Wstęp	19
-------------	----

Rozdział I

Pojęcie przymusu adwokacko-radcowskiego	23
---	----

1.1. Definicja przymusu adwokacko-radcowskiego	23
--	----

1.2. Historyczne kształtowanie się instytucji przymusu adwokacko-radcowskiego	31
--	----

1.2.1. Przymus pod rządami Kodeksu postępowania karnego z 1928 r.	31
---	----

1.2.2. Przymus pod rządami Kodeksu postępowania karnego z 1969 r.	34
---	----

1.2.3. Przymus pod rządami Kodeksu postępowania karnego z 1997 r.	36
---	----

1.2.3.1. Wniosek o stwierdzenie nieważności orzeczenia	37
---	----

1.2.3.2. Subsydiarny akt oskarżenia	38
---	----

1.2.3.3. Apelacja od wyroku sądu okręgowego	40
---	----

1.2.3.4. Kasacja	42
------------------------	----

1.2.3.5. Zażalenie na zarządzenie w przedmiocie odmowy przyjęcia kasacji	43
---	----

1.2.3.6. Wniosek o wznowienie postępowania	44
--	----

1.2.3.7. Zażalenie na odmowę przyjęcia wniosku o wznowienie postępowania	44
---	----

1.2.3.8. Skarga od wyroku sądu odwoławczego	45
---	----

1.2.4. Podsumowanie	45
---------------------------	----

1.3. Przymus w innych postępowaniach sądowych	46
---	----

1.3.1. Przymus w postępowaniu karnym skarbowym	46
1.3.2. Przymus w postępowaniu w sprawach o wykroczenia	49
1.3.3. Przymus w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary	51
1.3.4. Przymus w postępowaniu cywilnym	54
1.3.5. Przymus w postępowaniu sądowoadministracyjnym	57
1.3.6. Przymus w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym	60
1.4. Przymus adwokacki w wybranych państwach europejskich	61
1.4.1. Republika Albanii (Shqipëria)	63
1.4.2. Królestwo Belgii (Koninkrijk België)	65
1.4.3. Republika Czeska (Česká Republika)	66
1.4.4. Republika Estonii (Eesti Vabariik)	67
1.4.5. Republika Federalna Niemiec (Bundesrepublik Deutschland)	69
1.4.6. Królestwo Niderlandów (Koninkrijk der Nederlanden)	71
1.4.7. Królestwo Hiszpanii (Reino de España)	73

Rozdział II

Istota oraz *ratio legis* instytucji przymusu

adwokacko-radcowskiego	77
2.1. Prawny obowiązek sporządzenia i własnoręcznego podpisania pisma przez profesjonalistę	77
2.1.1. Sporządzenie pisma	79
2.1.2. Własnoręczny podpis	84
2.1.3. Obowiązek weryfikacji pochodzenia pisma	86
2.1.4. Bezskuteczność czynności dokonanej z pominięciem przymusu adwokacko-radcowskiego	87
2.1.5. Wniesienie pisma	93
2.2. Uzasadnienie istnienia instytucji przymusu	95
2.2.1. Kwalifikacje zawodowe	97
2.2.2. Obowiązek przestrzegania etyki zawodowej	100
2.2.3. Odpowiedzialność odszkodowawcza za nienależyte reprezentowanie strony	102
2.3. Funkcje przymusu adwokacko-radcowskiego w procesie karnym	103

2.3.1. Funkcja gwarancyjna	103
2.3.2. Funkcja determinująca	106
2.3.3. Funkcja kodowania	106
2.3.4. Funkcja eliminacji	108
2.4. Prawo do sądu	109
2.4.1. Przymus a sprawiedliwość proceduralna	111
2.4.2. Terminy procesowe a przymus adwokacko-radcowski	116
2.5. Prawo do wolności osobistej a przymus adwokacko-radcowski	122
2.6. Przymus adwokacko-radcowski a prawo do obrony	126
2.7. Pomoc prawna z urzędu a przymus adwokacko-radcowski	131

Rozdział III

Zakres przedmiotowy przymusu adwokacko-radcowskiego

3.1. Przymus adwokacko-radcowski „na przedpolu” procesu karnego – wniosek o uchylenie niektórych immunitetów formalnych	141
3.1.1. Wniosek o zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego Sądu Najwyższego, powszechnego, administracyjnego i wojskowego	143
3.1.2. Wniosek o zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego Trybunału Konstytucyjnego	146
3.1.3. Wniosek o zezwolenie na pociągnięcie prokuratora do odpowiedzialności karnej	147
3.1.4. Wniosek o pociągnięcie do odpowiedzialności karnej posła lub senatora	148
3.1.5. Wniosek o pociągnięcie do odpowiedzialności karnej Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych, Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej	154
3.2. Instytucje objęte przymusem w obowiązującej ustawie karnoprosesowej	156
3.2.1. Przymus adwokacko-radcowski a subsydiarny akt oskarżenia	157
3.2.1.1. Znaczenie skargi subsydiarnej	158

3.2.1.2. Sformalizowany charakter skargi subsydialnej	161
3.2.2. Przymus adwokacko-radcowski a apelacja od wyroku sądu okręgowego	166
3.2.2.1. Znaczenie apelacji od wyroku sądu okręgowego	166
3.2.2.2. Sformalizowany charakter apelacji od wyroku sądu okręgowego	169
3.2.3. Przymus adwokacko-radcowski a kasacja	174
3.2.3.1. Znaczenie kasacji	174
3.2.3.2. Sformalizowany charakter kasacji	177
3.2.4. Przymus adwokacko-radcowski a skarga od wyroku sądu odwoławczego	183
3.2.4.1. Znaczenie skargi	184
3.2.4.2. Formalny charakter skargi	187
3.2.5. Przymus adwokacko-radcowski a wznowienie postępowania	189
3.2.5.1. Znaczenie wniosku o wznowienie	189
3.2.5.2. Sformalizowany charakter wniosku	193
3.3. Przymus adwokacko-radcowski w wybranych postępowaniach dyscyplinarnych w zawodach prawniczych	197
3.3.1. Zakres przedmiotowy	198
3.3.2. Zakres podmiotowy	201

Rozdział IV

Podmioty uprawnione do wykonywania czynności objętych

przymusem adwokacko-radcowskim	203
4.1. Przedstawiciel procesowy	203
4.2. Podmioty legitymowane według pełnionych funkcji procesowych	204
4.2.1. obrońca	207
4.2.2. Pełnomocnicy	215
4.3. Podmioty legitymowane według posiadanych tytułów zawodowych	218
4.3.1. Adwokaci oraz radcowie prawni	218
4.3.2. Aplikanci	228

4.3.3. Radcowie Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej	234
4.3.4. Prawnicy zagraniczni	239
4.4. Sporządzenie pisma objętego przymusem we własnej sprawie	243
4.5. Podsumowanie	248

Rozdział V

Opinia o braku podstaw do sporządzenia pisma procesowego

objętego przymusem adwokacko-radcowskim	251
5.1. Zakres podmiotowy i przedmiotowy notyfikacji	251
5.1.1. Nadzwyczajne środki zaskarżenia	252
5.1.2. Pozostałe pisma objęte przymusem	253
5.2. <i>Ratio legis</i>	260
5.3. Forma powiadomienia organu procesowego	261
5.4. Autonomiczna pozycja obrońcy albo pełnomocnika	269
5.5. Termin do poinformowania organu procesowego	274
5.6. Obowiązek notyfikacyjny wobec strony	275

Zakończenie	279
--------------------------	------------

Bibliografia	287
---------------------------	------------

Wykaz orzecznictwa	307
---------------------------------	------------

Wykaz aktów prawnych	323
-----------------------------------	------------

Wykaz stron internetowych	327
--	------------

Spis rysunków	329
----------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

a.k.p.k.	– albański kodeks postępowania karnego z 21.03.1995 r.
b.k.p.k.	– belgijski kodeks postępowania karnego z 10.12.1808 r.
cz.k.p.k.	– czeski kodeks postępowania karnego z 29.11.1961 r.
EKPC	– Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
e.k.p.k.	– estoński kodeks postępowania karnego z 25.02.2007 r.
h.k.p.k.	– holenderski kodeks postępowania karnego z 15.01.1921 r.
hi.k.p.k.	– hiszpański dekret królewski z 14.09.1882 r.
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.)
KDPPG	– Kodeks Dobrych Praktyk Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (załącznik do zarządzenia Prezesa PGPR nr 010-75/17)
KEA	– (Kodeks Etyki Adwokackiej) Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (uchwała Naczelnej Rady Adwokackiej nr 52/2011 z 19.11.2011 r.)
KERP	– Kodeks Etyki Radcy Prawnego (uchwała nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z 22.11.2014 r.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1950 ze zm.)
k.k.s.	– ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2020 r. poz. 19 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

- k.p.c.** – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.)
- k.p.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 30 ze zm.)
- k.p.k. z 1928 r.** – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 19.03.1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1950 r. Nr 40, poz. 364)
- k.p.k. z 1969 r.** – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 13, poz. 96 ze zm.)
- k.p.w.** – ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2020 r. poz. 729 ze zm.)
- MPPOiP** – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
- n.k.p.k.** – niemiecki kodeks postępowania karnego z 7.04.1987 r.
- nowelizacja z 20.07.2000 r.** – ustawa z 20.07.2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. Nr 62, poz. 717)
- nowelizacja z 10.01.2003 r.** – ustawa z 10.01.2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. Nr 17, poz. 155)
- nowelizacja z 5.11.2009 r.** – ustawa z 5.11.2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589)
- nowelizacja z 27.09.2013 r.** – ustawa z 27.09.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247)
- nowelizacja z 11.03.2016 r.** – ustawa z 11.03.2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 437)
- nowelizacja z 19.07.2019 r.** – ustawa z 19.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1694)
- p.p.s.a.** – ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2019 r. poz. 2325 ze zm.)
- pr. adw.** – ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2019 r. poz. 1513 ze zm.)

pr. not.	– ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2019 r. poz. 540 ze zm.)
pr. prok.	– ustawa z 28.01.2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2019 r. poz. 740 ze zm.)
p.u.s.a.	– ustawa z 25.07.2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 2167 ze zm.)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 365 ze zm.)
p.u.s.w.	– ustawa z 21.08.1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 2216 ze zm.)
u.d.r.p.g.	– ustawa z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (Dz.U. z 2020 r. poz. 446)
u.IPN	– ustawa z 8.12.1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. z 2019 r. poz. 1882)
u.NIK	– ustawa z 23.12.1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz.U. z 2019 r. poz. 489 ze zm.)
u.o.d.o.	– ustawa z 10.05.2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1781)
u.o.p.z.	– ustawa z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2020 r. poz. 358)
u.o.t.p.TK	– ustawa z 30.11.2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz.U. z 2019 r. poz. 2393)
u.PGRP	– ustawa z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2020 r. poz. 762)
u.r.p.	– ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 75)
u.RPD	– ustawa z 6.01.2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2020 r. poz. 141)
u.RPO	– ustawa z 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2020 r. poz. 627)
u.SN	– ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2019 r. poz. 825 ze zm.)
u.s.s.TK	– ustawa z 30.11.2016 r. o statusie sędziów Trybunału Konstytucyjnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1422)
u.ś.p.z.p.	– ustawa z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2020 r. poz. 823)

- u.w.m.p.s.** – ustawa z 9.05.1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora (Dz.U. z 2018 r. poz. 1799)

Instytucje i urzędy

- ETPC** – Europejski Trybunał Praw Człowieka
KRS – Krajowy Rejestr Sądowy
NSA – Naczelny Sąd Administracyjny
SA – sąd apelacyjny
SN – Sąd Najwyższy
SO – sąd okręgowy
TK – Trybunał Konstytucyjny
WSA – wojewódzki sąd administracyjny
WSD – Wyższy Sąd Dyscyplinarny Adwokatury

Publikatory i czasopisma

- Annales UMCS** – Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
CzPKiNP – Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz.Urz. MS – Dziennik Urzędowy Ministra Sprawiedliwości
GS – Gazeta Sądowa
IN – Ius Novum
KZS – Krakowskie Zeszyty Sądowe
Legalis – System Informacji Prawnej C.H. Beck
LEX – Serwis Informacji Prawnej Wolters Kluwer Polska
MoP – Monitor Prawniczy
ONSA – Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNKW – Orzecznictwo Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego
OSNwSK – Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSNP – Orzecznictwo Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego
OSP – Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, seria A
OTK-B – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, seria B
Pal. – Palestra
PiP – Państwo i Prawo

PP	– Przegląd Podatkowy
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
R.Pr.	– Radca Prawny
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy

WSTĘP

Przymus adwokacko-radcowski nie był dotychczas przedmiotem szerszych badań w doktrynie prawa karnego procesowego. W literaturze przedmiotu występuje on niejako akcesoryjnie, na marginesie, najczęściej w związku z analizą prawną skargi subsydiarnej, apelacji od wyroku sądu okręgowego, kasacji, wniosku o wznowienie postępowania oraz skargi od wyroku sądu odwoławczego. Stanowiło to istotny bodziec do pochylenia się nad podjętą tematyką i przeprowadzenia w tym zakresie szczegółowej analizy. Na wybór tematu wpływ miała także okoliczność, że autor niniejszego opracowania jest adwokatem, wobec tego przedmiotową instytucję postrzega zarówno z teoretycznego, jak i pragmatycznego punktu widzenia.

Hipoteza główna pracy została sformułowana następująco: **przymus adwokacko-radcowski jest nieodzownym elementem rzetelnego procesu karnego**. W celu jej wykazania podjęto próbę oceny istoty przymusu adwokacko-radcowskiego; jego relacji do gwarancji procesowych, wybranych zasad o charakterze ustrojowym; zaproponowano funkcje, jakie spełnia w procesie karnym; porównano go do podobnych instytucji w innych gałęziach prawa oraz w wybranych ustawodawstwach państw obcych; prześledzono jego ewolucję w latach 1928–2019; zestawiono zakres podmiotów uprawnionych do działania na etapie sporządzenia i podpisania pism w przedmiocie przymusu z katalogiem podmiotów legitymowanych do wykonywania funkcji obrońcy albo pełnomocnika; omówiono możliwość, zasady oraz zakres przedmiotowy zwolnienia się z obowiązku dokonania czynności zasadniczej w trybie art. 84 § 3 k.p.k.

Opracowanie składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów i podsumowania. Zawiera także bibliografię, wykaz orzecznictwa, rysunki. Dokonano wszechstronnej analizy przepisów prawa, przeglądu literatury przedmiotu, analizy orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, wojewódzkich sądów administracyjnych, sądów powszechnych oraz Wyższego Sądu Dyscyplinarnego Adwokatury.

Wstęp ma charakter *stricte* porządkowy, zawiera hipotezę główną i zagadnienia badawcze poruszane na kanwie niniejszego opracowania.

W rozdziale I podjęto próbę zdefiniowania przymusu adwokacko-radcowskiego i ukazania jego złożonego charakteru. Na potrzeby niniejszych rozważań dokonano jego analizy zarówno pod względem podmiotowym, jak i przedmiotowym. W pierwszym ujęciu rozróżniono przymus z uwagi na posiadany przez profesjonalistę tytuł zawodowy oraz ze względu na wykonywaną przez niego funkcję w procesie karnym. W drugim spojrzeniu zilustrowano go jako formę obligatoryjnego zastępstwa przez adwokata albo radcę oraz jako szczególnego rodzaju wymóg co do formy pisma procesowego, od którego spełnienia zależy skuteczność czynności procesowej. Analiza na tak wielu płaszczyznach pozwoliła na zaproponowanie własnej definicji.

W rozdziale opisano również ewolucję instytucji na przestrzeni lat 1928–2019. Wskazano, że przymus adwokacko-radcowski jest mocno zakorzeniony w tradycji polskiego procesu karnego. Celem udowodnienia tej tezy przeanalizowano przedmiotową konstrukcję począwszy od wejścia w życie Kodeksu postępowania karnego z 1928 r., przez regulację z 1969 r., aż do obecnie obowiązującej ustawy karnoprosesowej. Instytucja ta podlegała licznym przeobrażeniom zarówno z punktu widzenia podmiotowego, jak i przedmiotowego. Konstrukcja ewoluowała od „przymusu adwokackiego”, przez „przymus adwokacko-radcowski”, „przymus obrończo-pełnomocniczy”, aby następnie przyjąć formę przymusu adwokacko-radcowskiego *sensu largo*.

Ponadto w tej części opracowania dokonano porównania instytucji z innymi formami obowiązkowego zastępstwa procesowego

występującymi w innych gałęziach prawa polskiego, jak też regulacjami występującymi w niektórych państwach europejskich, z wykazaniem wzajemnych różnic i podobieństw.

Istota rozdziału II sprowadza się do zdekodowania roli i znaczenia przymusu adwokacko-radcowskiego w polskim postępowaniu karnym. Niniejsze rozważania dotyczą zasadności istnienia instytucji, jej aktualności w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości procesowej. Przymus stanowi wyjątek od zasady, że strona może samodzielnie i ze skutkiem prawnym dokonywać wszelkich czynności procesowych. Obowiązkowe, nieusuwalne zastępstwo procesowe na ściśle określonym wycinku rzeczywistości procesowej zestawiono z wybranymi ustrojowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego. *Prima vista* wyłączenie zdolności postulacyjnej na etapie sporządzania i podpisania pisma procesowego objętego przymusem może być bowiem postrzegane jako reglamentacja wolności osobistej, prawa do sądu, prawa do obrony. W celu oddania *ratio legis* przymusu adwokacko-radcowskiego wyodrębniono również następujące funkcje, jakie pełni on w polskim procesie karnym: gwarancyjną, determinującą, kodowania, eliminacji.

Rozdział III składa się z trzech zasadniczych części. Pierwsza dotyczy istoty i znaczenia przymusu niejako na „przedpolu” procesu karnego, tj. przed formalnym wszczęciem postępowania. W drugiej opisano zakres przedmiotowy instytucji pod rządami obecnie obowiązującej ustawy karnoprocessowej. W trzeciej przedstawiono sytuację, w której przepisy Kodeksu postępowania karnego odnoszące się do tej szczególnej formy zastępstwa procesowego stosuje się odpowiednio do wybranych postępowań dyscyplinarnych w zawodach prawniczych.

W rozdziale IV zaprezentowano podmioty upoważnione do przedsięwzięcia czynności objętych przymusem adwokacko-radcowskim. Podstawą rozważań jest teza, że z uwagi na wagę i znaczenie tych czynności procesowych w sposób należyty, rzetelny może ich dopełnić jedynie ekspert. W tej części dokonano także porównania zakresu podmiotów uprawnionych do działania na etapie sporządzenia i podpisania pism w przedmiocie przymusu z kręgiem osób upoważnionych do

wykonywania funkcji obrońcy i pełnomocnika w procesie karnym. Ponadto sformułowano tezę, że profesjonalista bez względu na pełnioną funkcję w procesie, na etapie sporządzenia i podpisania pisma procesowego objętego przymusem, działa zamiast, a nie obok reprezentowanej strony. Rozważania obejmują także kwestię zdolności postulacyjnej strony posiadającej tytuł zawodowy adwokata lub radcy prawnego.

W rozdziale V opisano problematykę zwolnienia się przez eksperta z obowiązku dokonania czynności zasadniczej, tj. sporządzenia i podpisania pisma w przedmiocie przymusu adwokacko-radcowskiego. W tej części opracowania przedstawiono krytyczne uwagi do normatywnej treści art. 84 § 3 k.p.k. Obecne brzmienie przepisu budzi bowiem wiele kontrowersji w odniesieniu do zakresu przedmiotowego instytucji, formy, jaką powinna obrać notyfikacja, terminu, w którym miałyby ona nastąpić. Poinformowanie organu procesowego o braku podstaw do sporządzenia i podpisania nadzwyczajnego środka zaskarżenia stanowi formę świadczenia pomocy prawnej, w przeciwieństwie do zaniechania sporządzenia i podpisania skargi subsydiarnej oraz apelacji od wyroku sądu okręgowego.

Zakończenie obejmuje podsumowanie wykonanych badań oraz wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda* wynikające z przeprowadzonej analizy.

Niniejsze opracowanie powstało na kanwie rozprawy doktorskiej pt. *Przymus adwokacko-radcowski w polskim postępowaniu karnym. Analiza dogmatyczno-prawna*, obronionej z wyróżnieniem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego pod kierunkiem prof. dr. hab. Tomasza Grzegorzcyka. Tekst uaktualniono do stanu prawnego na dzień 15.06.2020 r., uzupełniono o uwagi recenzentów, nową literaturę przedmiotu oraz orzecznictwo.

Rozdział I

POJĘCIE PRZYMUSU ADWOKACKO-RADCOWSKIEGO

1.1. Definicja przymusu adwokacko-radcowskiego

Zdefiniowanie instytucji przymusu adwokacko-radcowskiego w polskim procesie karnym oraz ukazanie jej specyfiki i złożonego charakteru nie jest zadaniem prostym. Zgodnie ze słownikiem języka polskiego przymus to „nacisk, presja, konieczność określonego działania, zaniechania, sprawienie, aby ktoś uczynił coś wbrew swojej woli, okoliczność, położenie niezależne od autonomii woli”¹. Ustawodawca na gruncie ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego² wielokrotnie posługuje się pojęciem przymusu, wyróżniając przykładowo: „przymusowe doprowadzenie”, „środki przymusu”, „przymusowe odebranie”. Niemniej jednak wyżej wskazane określenie nie występuje w kontekście omawianej instytucji procesowej. Przedmiotowa nazwa wykształciła się na gruncie doktryny oraz orzecznictwa i trwale wpisała się w tradycję polskiego procesu karnego.

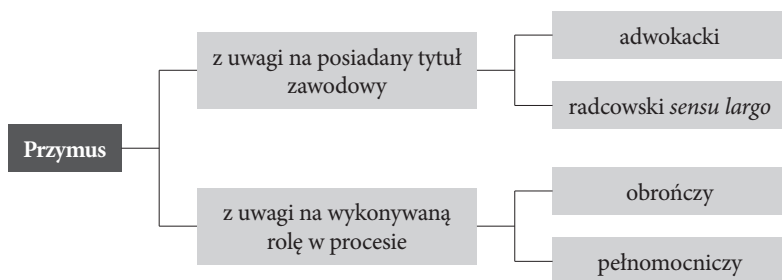
Ustawa nie zawiera definicji legalnej przymusu. Pojęcie przymusu w literaturze przedmiotu oraz w orzecznictwie jest rozmaicie definiowane. Dla oddania istoty przymusu należy ją odczytywać zarówno z punktu widzenia strony podmiotowej, jak i przedmiotowej.

¹ *Mały słownik języka polskiego*, red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka, Warszawa 1993, s. 670.

² Dz.U. z 2020 r. poz. 30 ze zm. – dalej: k.p.k.

Według podmiotów uprawnionych do sporządzenia i podpisania niektórych pism procesowych można wyróżnić dwie kategorie przymusu: przymus wynikający z posiadanego przez autora pisma tytułu zawodowego oraz z uwagi na funkcję, jaką pełni osoba będąca przedstawicielem strony w procesie karnym. W pierwszej sytuacji będzie to przymus „adwokacki” albo „radcowski”, w drugiej zaś przymus „obrończy” albo „pełnomocniczy”.

Rysunek 1.1. Pojęcie przymusu w aspekcie podmiotowym

Źródło: opracowanie własne.

Przymus „adwokacki” oznacza konieczność uzewnętrznienia pisma przez adwokata, „radcowski” – przez radcę prawnego albo radcę Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, natomiast „obrończy” lub „pełnomocniczy” – przez podmiot posiadający legitymację do reprezentacji strony lub quasi-strony w procesie.

Kodeks postępowania karnego aż do 15.04.2016 r. w aspekcie podmiotowym nie zakładał homogenicznej regulacji przymusu³. Przed tą datą przepisy dotyczące tej instytucji posługiwały się określeniami: „adwokat”, „radca prawny”, „obrońca”, „pełnomocnik”. Od 15.04.2016 r. do 5.10.2019 r. ustawodawca używał terminów: „obrońca”, „pełnomocnik”, „pełnomocnik będący adwokatem lub radcą prawnym”. Zakres

³ K. Majchrzak, P. Misztal, *Obrona formalna w nowym modelu postępowania karnego* [w:] *Uczestnicy postępowania karnego w świetle nowelizacji procedury karnej po 1.7.2015 r. Komentarz praktyczny*, red. P. Czarnecki, M. Czerwińska, Warszawa 2015, s. 143.

podmiotowy przymusu poszerzono od 1.01.2017 r. na mocy ustawy z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej⁴ o radców Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej.

Pod rządami obecnie obowiązującej ustawy uporządkowano tę kwestię, stosując określenia: „adwokat”, „radca prawny”, „radca Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej”. Ustawodawca zrezygnował z utożsamiania przymusu z funkcją, jaką pełni profesjonalista w procesie, na rzecz tytułu zawodowego, którym się legitymuje.

W ujęciu przedmiotowym przymus można dekodować jako:

- 1) formę obowiązkowego zastępstwa procesowego lub
- 2) szczególnie wymóg formalny pisma procesowego, od którego spełnienia zależy skuteczność czynności procesowej.

W pierwszym znaczeniu przymus dotyczy obligatoryjnej reprezentacji strony na określonym etapie postępowania lub przy dokonywaniu czynności o charakterze incydentalnym⁵. A. Gaberle wyróżnia przymus bezwzględny oraz względny. Przymus bezwzględny oznacza konieczność obowiązkowego zastępstwa przez adwokata, radcę prawnego, radcę Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Drugi zaś odnosi się do sytuacji, w której ustawa nie wyłącza zdolności postulacyjnej strony. W takim układzie procesowym to strona może zdecydować, czy podejmować czynności procesowe samodzielnie, czy też korzystać

⁴ Dz.U. z 2020 r. poz. 762 – dalej: u.PGRP.

⁵ R.A. Stefański, *Przymus adwokacko-radcowski w procesie karnym*, IN 2007/1, s. 82; R.A. Stefański, *Obrona obligatoryjna w polskim procesie karnym*, Warszawa 2012, s. 352; S. Steinborn [w:] *Prawo karne procesowe – część ogólna*, red. J. Grajewski, Warszawa 2011, s. 318–319; W. Cieślak, K. Woźniewski, *Leksykon prawa karnego procesowego. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2012, s. 114; K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 230; *Encyklopedia prawa*, red. U. Kalina-Prasznic, Warszawa 2007, s. 667–668; M. Bartnik, *Leksykon polskiej procedury karnej. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2013, s. 245; S. Pawelec [w:] *Wykład prawa karnego procesowego*, red. P. Kruszyński, Białystok 2012, s. 191; J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2004, s. 322; D. Stachurski, *Czy przymus adwokacko-radcowski narusza wolę stron procesu karnego?*, Pal. 2007/5–6, s. 109; S. Kalinowski, *Polski proces karny*, Warszawa 1971, s. 263–264; S. Kalinowski, M. Siewierski, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 1960, s. 282.

z pomocy profesjonalisty. W tym ostatnim wypadku musi ona korzystać z pomocy specjalisty, co wyłącza możliwość reprezentacji przez osoby, które nie trudnią się zawodowo świadczeniem pomocy prawnej⁶. Strona, decydując się na korzystanie z pomocy prawnej przedstawiciela procesowego w sytuacji, gdy jego obecność nie jest wymagana, realizuje swoje prawo podmiotowe. Prawo do korzystania przez stronę z pomocy eksperta, w przeciwieństwie do instytucji przymusu, nie może być oceniane w charakterze obowiązku. W takim rozumieniu omawiana instytucja karnoprosesowa mieści się wyłącznie w określeniu przymusu bezwzględnego.

Przyjęcie, że przymus to wyłącznie forma obowiązkowego zastępstwa procesowego, nie oddaje w pełni jego specyfiki normatywnej, gdyż w istocie tak zakreślona definicja nie różnicuje przymusu oraz obrony obligatoryjnej. Tymczasem są to dwie całkowicie odmienne i niezależne od siebie konstrukcje prawne⁷. Na potrzeby niniejszych rozważań zasadna wydaje się próba odnalezienia punktów stycznych oraz różnic pomiędzy tymi instytucjami procesowymi.

Najistotniejszym punktem wspólnym obu instytucji jest obowiązkowe zastępstwo strony przez profesjonalistę. Strona nie może zrzec się tej reprezentacji, nie może być także zwolniona z niej przez organ procesowy w drodze czynności procesowej. Ustanowienie obrońcy przy obronie obligatoryjnej, a także przedstawiciela procesowego przy jednej z czynności objętych przymusem wyłącza wolę reprezentowanej strony. Obie instytucje wynikają *expressis verbis* z treści przepisów ustawy karnoprosesowej, co oznacza, że nie można ich domniemywać. Normy prawne w sposób szczegółowy i kompleksowy zakreślają nieprzekraczalne granice podmiotowe oraz przedmiotowe przymusu oraz obrony obligatoryjnej. Warto podkreślić, że wspólnym mianownikiem tych regulacji jest również zapewnienie efektywnej ochrony gwarancji procesowych stron postępowania oraz całego wymiaru sprawiedliwości. Podzielić należy pogląd wyrażony przez K. Łojewskiego, w świetle którego obie

⁶ A. Gaberle, *Leksykon polskiej procedury karnej*, Gdańsk 2004, s. 246.

⁷ Istnieje możliwość krzyżowania się instytucji. Następuje to, gdy obrońca obligatoryjny sporządza i podpisuje pismo objęte przymusem.

instytucje pełnią wobec społeczeństwa służebny charakter, zostały bowiem ustanowione nie tylko w interesie zastępowanego, ale także wymiaru sprawiedliwości⁸.

Obrona obligatoryjna powołana została z uwagi na istotne okoliczności związane z osobą oskarżonego, jego właściwości i warunki osobiste (art. 79 § 1 pkt 1–4, art. 79 § 2 k.p.k.) lub szczególne forum rozpoznania sprawy (art. 80 k.p.k.). Przymus ustanowiono dla zapewnienia efektywnej pomocy prawnej ze względu na wysoki stopień skomplikowania i sformalizowania pism objętych tych wymogiem. Instytucja konkretyzuje się jedynie na etapie uzewnętrznienia pięciu pism procesowych. Natomiast obrona obligatoryjna stosownie do art. 84 § 1 i 2 k.p.k. dotyczy wszystkich czynności procesowych, aż do uprawomocnienia się orzeczenia, a niekiedy także po jego uprawomocnieniu się. Obrona obowiązkowa odnosi się przy tym wyłącznie do oskarżonego. Instytucja ta nie dotyczy pozostałych stron oraz quasi-stron postępowania karnego. Przymus adwokacko-radcowski obejmuje także stronę inną niż oskarżony, a w przypadku apelacji od wyroku sądu okręgowego wydanego na posiedzeniu także pokrzywdzonego (zob. art. 444 k.p.k.). Obligatoryjne uczestnictwo obrońcy nie wyłącza osobistego udziału oskarżonego w postępowaniu. Obrońca nadal działa obok, a nie zamiast oskarżonego. Przymus wyłącza zdolność postulacyjną strony jedynie w wąskim wycinku rzeczywistości procesowej. Obrońca albo pełnomocnik, dokonując czynności procesowej w tak zakreślonym układzie procesowym, działa nie obok, ale zamiast reprezentowanej strony⁹.

⁸ K. Łojewski, *Apelacja karna*, Warszawa 2003, s. 15.

⁹ P. Misztal, *Instytucja przymusu adwokacko-radcowskiego w świetle ostatnich nowelizacji* [w:] *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak, R. Olszewski, Warszawa 2017, s. 894.

Rysunek 1.2. Porównanie przymusu oraz obrony obligatoryjnej

Podobieństwa	Różnice
Obowiązkowa reprezentacja strony niezależna od jej woli	Przymus odnosi się jedynie do wycinka rzeczywistości procesowej (sporządzenia i podpisania enumeratywnie wskazanego przez ustawę pisma procesowego); obrona obligatoryjna dotyczy całości postępowania
Obie instytucje mają umocowanie w Kodeksie postępowania karnego	Przymus został ustanowiony ze względu na wagę i znaczenie czynności procesowej; obrona obligatoryjna – ze względu na właściwości, warunki osobiste, forum rozpoznania sprawy
Gwarancyjny charakter instytucji	Przymus wyłącza zasadniczo zdolność postulacyjną strony; obrońca obligatoryjny działa nadal obok, a nie zamiast strony
Obie instytucje występują także w innych państwach europejskich	Strona będąca profesjonalistą może samodzielnie dopełnić czynności objętych przymusem. Ekspert będący stroną nie może być jednocześnie obrońcą obligatoryjnym (zakaz kumulacji ról procesowych)

Źródło: opracowanie własne.

W drugim ujęciu przymus adwokacko-radcowski można postrzegać jako przejaw formalizmu procesowego. W takim rozumieniu jest to szczególnego rodzaju wymóg formalny, który polega na sporządzeniu oraz własnoręcznym podpisaniu wskazanego przez ustawę pisma procesowego, od którego zachowania zależy jego skuteczność¹⁰. Z jednej

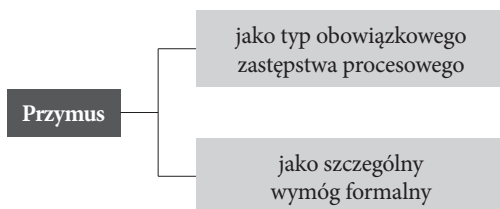
¹⁰ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2002, s. 540; T. Gardocka, *Postępowanie karne. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2005, s. 147; *Wielka encyklopedia prawa*, red. B. Hołyst, E. Smoktunowicz, Warszawa 2005, s. 827; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 867; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Artykuły 1–467*, Warszawa 2014, s. 1526; D. Świecki, *Apelacja w postępowaniu karnym*, Warszawa 2012, s. 171; W. Grzeszczyk, *Kasacja w sprawach karnych*, Warszawa 2001, s. 19; S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016, s. 310; K. Dudka, H. Paluszkiewicz, *Postępowanie karne*, Warszawa 2015, s. 452; K. Majchrzak, P. Misztal, *Instytucja zawieszenia biegu terminu dla strony na czas rozpoznania wniosku o ustanowienie obrońcy lub pełnomocnika z urzędu na tle*

strony jest to samodzielny, szczególnie wymóg formalny, z drugiej zaś od jego spełnienia zależy uczynienie zadość pozostałym kryteriom wymaganym przez ustawę. Dopełnienie tego wymogu determinuje realizację ogólnych warunków pisma procesowego, jak też pozostałych kryteriów wynikających z przepisów szczególnych, co świadczy o jego szczególnym znaczeniu z punktu widzenia sprawiedliwości proceduralnej.

Dla rzetelnego oddania istoty przymusu należy go dekodować przy uwzględnieniu wszystkich powyższych uwag. Przyjęcie, że jest to jedynie forma zastępstwa procesowego czy też wyłącznie rygor co do formy, nie oddaje w pełni znaczenia, jakie odgrywa przymus w rzetelnym procesie karnym. Poza tym należy mieć na uwadze także aspekt podmiotowy instytucji, który w istocie ma swoje bezpośrednie przełożenie na proces „zmaterializowania się” pisma obwarowanego przymusem.

zmian procedury karnej i jej znaczenie dla skutecznego dokonania czynności procesowej [w:] *Skutki czynności procesowych w świetle standardów europejskich*, red. D. Gil, Lublin 2014, s. 47–48; K. Majchrzak, P. Misztal, *Charakter prawny terminu do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia a konstytucyjne zasady prawa do sądu i zaufania obywatela do państwa w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Prawo sądowe w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, red. D. Gil, Lublin 2014, s. 185–186; K. Majchrzak, P. Misztal, *Pozycja obrońcy w nowym modelu postępowania karnego* [w:] *Szkice o nowym modelu procesu karnego*, red. T. Gardocka, M. Jakubik, Warszawa 2014, s. 63; J. Zagrodnik, *Metodyka pracy obrońcy i pełnomocnika w sprawach karnych i karnych skarbowych*, Warszawa 2016, s. 176; J. Zagrodnik, *Instytucja skargi subsydiarnej w procesie karnym*, Warszawa 2005, s. 299; T. Nowak, S. Stachowiak, *Prawo karne procesowe. Dynamika postępowania*, Poznań 1999, s. 136; K. Marszał, *Zagadnienia ogólne procesu karnego*, t. 1, Katowice 1984, s. 371; A. Ferenc, *Rewizja strony w procesie karnym*, Warszawa 1979, s. 30; S. Kalinowski, M. Siewierski, *Kodeks...*, s. 414; Z. Kegel, *Polski proces karny*, t. 2, *Zagadnienia szczególne*, Warszawa 1988, s. 95; W. Cieślak, *Kodeks postępowania karnego*, Sopot 1999, s. 805; F. Prusak, *Postępowanie karne. Wprowadzenie. Zasady procesu karnego*, Warszawa 2001, s. 279; F. Prusak, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1999, s. 1262; H. Paluszkievicz, *Przymus radcowski w przepisach kodeksu postępowania karnego o oskarżeniu subsydiarnym* [w:] *Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana Profesorowi Tadeuszowi Nowakowi*, red. S. Stachowiak, Poznań 2002, s. 371; A. Małolepszy, *Uprawnienie oskarżonego do ustanowienia pełnomocnika w postępowaniach po uprawomocnieniu się wyroku* [w:] *Z problematyki funkcji procesu karnego*, red. T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski, Warszawa 2013, s. 444.

Rysunek 1.3. Pojęcie przymusu adwokacko-radcowskiego w aspekcie przedmiotowym

Źródło: opracowanie własne.

Wobec tego przymus na gruncie ustawy karnoprosesowej to przewidziane przez tę ustawę obowiązkowe zastępstwo przez adwokata, radcę prawnego, radcę Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej na etapie sporządzenia i podpisania subsydiarnego aktu oskarżenia, apelacji od wyroku sądu okręgowego, kasacji, wniosku o wznowienie postępowania, skargi od wyroku sądu odwoławczego uchylającego wyrok sądu pierwszej instancji i przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania.

Przymusem nie jest objęta skarga nadzwyczajna, o której mowa w art. 89 i n. ustawy z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym¹¹. Powyższe wynika z tego, że strona nie jest uprawniona do samodzielnego sporządzenia i podpisania tego pisma procesowego. Czynność ta musi zostać dopełniona przez podmioty kwalifikowane, o których mowa w art. 89 § 2 u.SN. Osoby piastujące wskazane tam funkcje muszą odznaczać się wyróżniającym poziomem wiedzy prawniczej, dlatego też istnieje domniemanie, że pismo od nich pochodzące spełnia wszelkie wymogi co do formy oraz posiada odpowiedni ładunek intelektualny¹².

¹¹ Dz.U. z 2019 r. poz. 825 ze zm. – dalej: u.SN.

¹² P. Misztal, *Skarga nadzwyczajna w sprawach karnych. Zagadnienia wybrane* [w:] *Artes serviunt vitae sapientia imperat. Proces karny sensu largo. Rzeczywistość i wyzwania. Księga jubileuszowa Profesora Tomasza Grzegorzczaka z okazji urodzin*, red. R. Olszewski, D. Świecki, J. Kasiński, P. Misztal, K. Rydz-Sybilak, A. Małolepszy, Warszawa–Łódź 2019, s. 463.

1.2. Historyczne kształtowanie się instytucji przymusu adwokacko-radcowskiego

1.2.1. Przymus pod rządami Kodeksu postępowania karnego z 1928 r.

Przymus występował już na gruncie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej – Kodeks postępowania karnego z 19.03.1928 r.¹³ Miał on charakter bezwzględny i nieusuwalny¹⁴. Obejmował następujące pisma procesowe: zażalenie na odmowne postanowienie prokuratora apelacyjnego w przedmiocie zaniechania ścigania; akt oskarżenia oskarżyciela posiłkowego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu, należące do właściwości sądu okręgowego lub sądu przysięgłych; sprzeciw przeciwko aktowi oskarżenia; rewizję od wyroku sądu apelacyjnego (wojewódzkiego); kasację; zażalenie na postanowienie w przedmiocie odmowy: przyjęcia kasacji, przywrócenia terminu kasacji, wynagrodzenia za niesłuszne skazanie; wniosek o wznowienie postępowania.

Początkowo pod rządami Kodeksu postępowania karnego z 1928 r. obrońcą w sprawach karnych przed wszystkimi sądami mogła być tylko osoba wpisana na listę adwokatów oraz profesor lub docent prawa polskiej szkoły akademickiej państwowej lub uznanej przez państwo (art. 86 k.p.k. z 1928 r.). Oskarżony mógł korzystać zarówno z pomocy obrońcy z wyboru, jak i z urzędu. Prezes sądu wyznaczał oskarżonemu obrońcę z urzędu na prośbę oskarżonego, który z powodu ubóstwa nie mógł ponieść kosztów obrony (art. 89 lit. b k.p.k. z 1928 r.). Udzielenie pomocy prawnej z urzędu miało szczególny charakter przy kasacji. Prezes sądu na żądanie oskarżonego aresztowanego, zgłoszone w terminie do zapowiedzi kasacji, wyznaczał obrońcę z urzędu do złożenia wywodu. Termin ten miał charakter zawity (art. 490 § 1 i 2 k.p.k. z 1928 r. w wersji z 1932 r.). Ustanowienie obrońcy z urzędu celem sporządzenia

¹³ Tekst pierw.: Dz.U. Nr 33, poz. 313; tekst jedn.: Dz.U. z 1950 r. Nr 40, poz. 364 – dalej: k.p.k. z 1928 r.

¹⁴ Postanowienie SN z 20.12.1930 r., II K 579/30, LEX nr 456539; K. Angerman, J. Nowotny, J. Przeworski, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego wraz z dotyczącymi ustawami i rozporządzeniami*, Warszawa 1930, s. 314.

kasacji należało odczytywać jako bezwzględny obowiązek organu procesowego¹⁵. Ustawodawca wyraźnie odróżnił tę instytucję od tzw. prawa ubogich, uniezależniając powołanie profesjonalisty od wykazania niezamożności¹⁶.

Od 13.09.1950 r. nastąpiła znacząca zmiana w zakresie podmiotów uprawnionych do wykonywania obron w sprawach karnych. Od tej chwili obrońcą mogła być tylko osoba uprawniona do występowania przed sądem na podstawie przepisów prawa o ustroju adwokatury (art. 78 k.p.k. z 1928 r.). Ponadto, jeżeli powierzenie obrony z urzędu adwokatowi natrafiało na szczególne trudności, do obrony można było wyznaczyć każdego nieposzlakowanego obywatela (art. 83 § 2 k.p.k. z 1928 r.). Poszerzało to krąg podmiotów mogących reprezentować oskarżonego, przełamując tym samym monopol adwokatury¹⁷. Nowelizacja godziła w gwarancje procesowe strony, która mogła być reprezentowana również przez osoby nieposiadające niezbędnej wiedzy prawniczej ani doświadczenia zawodowego. Od 27.04.1958 r., jeżeli oskarżony nie miał obrońcy z wyboru, prezes sądu wyznaczał mu obrońcę z urzędu, gdy wykazano, że nie jest on w stanie bez uszczerbku utrzymania, koniecznego dla siebie i rodziny, ponieść kosztów obrony¹⁸. W wyniku tej nowelizacji skreślono art. 83 § 2 k.p.k. z 1928 r.

W przeciwieństwie do obrońcy instytucja pełnomocnika przez okres obowiązywania Kodeksu postępowania karnego z 1928 r. nie ulegała znacznym modyfikacjom. W pierwotnym brzmieniu funkcję pełnomocnika pokrzywdzonego, oskarżyciela prywatnego, posiłkowego lub powoda cywilnego sprawowała osoba uprawniona do wykonywania funkcji obrońcy, a powoda cywilnego – także osoba mająca prawo prowadzenia w danym sądzie spraw cywilnych. Od 13.09.1950 r. pełnomocnikiem oskarżyciela prywatnego lub powoda cywilnego była

¹⁵ Z. Wusatowski, Z. Kwieciński, *Kodeks postępowania karnego*, Kraków 1929, s. 142.

¹⁶ Postanowienie SN z 27.01.1938 r., III K 1847/37, LEX nr 355708; wyrok SN z 30.04.1937 r., II K 411/37, LEX nr 367681.

¹⁷ L. Schaff, *Proces karny w Polsce Ludowej. Zarys wykładu zasad ogólnych*, cz. 1, Łódź 1952, s. 61.

¹⁸ S. Kalinowski, M. Siewierski, *Kodeks...*, s. 131.

osoba uprawniona do wykonywania funkcji obrońcy (art. 85 § 1 k.p.k. z 1928 r.). W brzmieniu ustawy z 1.01.1962 r. pełnomocnikiem organu państwowego, jednostki gospodarki społecznej lub organizacji społecznej mógł być także ich pracownik albo pracownik ich organu nadrzędnego.

Analiza instytucji pod rządami Kodeksu postępowania karnego z 1928 r. prowadzi do wniosku, że zakres podmiotów upoważnionych do wykonywania funkcji obrońcy albo pełnomocnika był szerszy od kręgu osób mogących sporządzić i podpisać pisma w przedmiocie przymusu. Podmiotem, który posiadał największe uprawnienia, był adwokat¹⁹. Adwokat czynił zadość temu szczególnemu wymogowi zarówno jako obrońca, jak i pełnomocnik. Adwokat powołany z urzędu do sporządzenia wyводу kasacji powinien był rozważyć, czy istnieją realne szanse powodzenia tego nadzwyczajnego środka zaskarżenia, a gdy takich podstaw nie dostrzegał, odmówić jego uzewnętrznienia. W orzecznictwie wskazywano, że zaniechanie dokonania czynności zasadniczej zależało wyłącznie od woli profesjonalisty, a organ procesowy nie był władny ani zwolnić go z tego obowiązku, ani go do tego zobowiązać²⁰. Ponadto w świetle art. 514 k.p.k. z 1928 r., uznając, że kasację założono oczywiście lekkomyślnie lub jedynie w celu działania na zwłokę, Sąd Najwyższy zawiadamiał o tym władzę dyscyplinarną obrońcy albo pełnomocnika, który podpisał kasację.

Adwokat mógł sporządzić i podpisać we własnej sprawie następujące pisma procesowe: zażalenie na odmowne postanowienie prokuratora apelacyjnego w przedmiocie zaniechania ścigania, akt oskarżenia jako oskarżyciel posiłkowy w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu należących do właściwości sądu okręgowego lub sądu przysięgłych, sprzeciw przeciwko aktowi oskarżenia, kasację, rewizję od wyroku sądu apelacyjnego (wojewódzkiego), zażalenie na postanowienie w przedmiocie odmowy przyjęcia kasacji, odmowy przywrócenia terminu do wniesienia kasacji, wynagrodzenia za niesłuszne skazanie oraz wnioszek o wznowienie postępowania.

¹⁹ Postanowienie SN z 12.12.1931 r., II K 1402/31, LEX nr 390371.

²⁰ Postanowienie SN z 20.11.1931 r., II K 708/31, LEX nr 390321.